

Mir Cəfər Bağırov və Dədəm Qorqudun kitabı,

yaxud mən eposa elə damğa vurdum ki...

XIX əsrin birinci yarısında dünya folklorşünaslığı tarixində böyük ədəbi hadisə baş verdi: "Kitabi-Dədəm Qorqud" eposunun Drezden və Vatikan nüsxələri aşkara çıxarıldı və dünya folklorşünaslarının diqqətini özünə cəlb etdi. Eposun elmi və tekstoloji cəhətdən tədqiq və təhlil olunmasına başlandı. Avropa, Türkiyə, Rusiya, Azərbaycan və Orta Asiya folklorşünaslarının maraqlı və dəyərli əsərləri meydana gəldi.

Azərbaycanda eposun çapı və tədqiqat tarixi sovet dövrünə təsadüf edir. 1939-cu ildə folklorşünas Həmid Araslı Türkiyə alimi Orxan Şaik Gökyayın 1938-ci ildə İstanbulda nəşr etdirdiyi eposu ön sözlə latın qrafikasında Azərbaycan türkcəsində Bakıda çap etdirdi. Eposun ana dilimizdə çapı milli folklorşünaslığımız tarixində əlamətdar hadisəyə çevrildi. Bu möhtəşəm oğuz-türk ədəbi abidəsinin çapı nöinki sovet Azərbaycanında, bütün Sovet İttifaqında əks-səda doğurdu.

Görkəmli rus şərqsünası və qorqudşünası V. Bartold 1894-1904-cü illərdə eposun dörd boyunu rus dilinə tərcümə edərək çap etdirdi. Yarımçıq qalmış işini sovet hakimiyyətinin ilk illərində (1922) davam etdirdi və eposun tərcüməsini başa çatdırdı. O, demək olar ki, bütün ömrünü bu dünyaəhəmiyyətli eposun tərcüməsinə, tədqiqinə və tekstoloji təhlilinə sərf etdi. Lakin sağlığında tərcüməsini çap etdirə bilmədi. Epos tam şəkildə rus dilində ilk dəfə Bakıda 1950-ci ildə, sovet Rusiyasında 1962-ci ildə nəşr olundu. Beləliklə, Sovet İttifaqında və dünyada eposun öyrənilməsinə yeni mərhələ başlandı.

1940-cı illərin ortaları və 1950-ci illərin əvvəllərində Azərbaycan folklorşünasları H.Araslı, M.Rəfil, M.H.Təhmasib, Ə.Dəmirçizadə, Ə.Sultanlı və b. eposla bağlı geniş elmi-tədqiqat işləri apardılar. Bu tədqiqatlar sovet mühitində yaşayan vətəndaşlarımızda türk tarixinə və özlərinin soykökünə marağı artırdı. Toplumda sanki bir oyanma prosesi başlandı. Qorqudşünaslarımızın araşdırmaları bu oyanmaya bir az da qüvvət verdi. Bu, təbiidir ki, sovet rəhbərlərinin, ölkənin təhlükəsizlik orqanlarının diqqətindən kənar qala bilməzdi. Əlifbamızın dəyişdirilməsi, Azərbaycan türklərinin adının dəyişdirilməsi, milliyətçə azərbaycanlılaşdırılması siyasəti də təsadüfən həyata keçirilmədi. Dədəm Qorqudun kitabının Azərbaycan və Orta Asiya türklərini qəflət yuxusundan oyatması Kremlə daha çox narahat etdi.

1950-1951-ci illərdə İ.Stalin və A.Mikoyan başda olmaqla, Sovet İttifaqında antitürk siyasəti və ideologiyası daha da gücləndi. Dədəm Qorqudun kitabının Azərbaycanda oxunması, çap olunması və araşdırılması rəsmi surətdə qadağan olundu. Şəxsiyyətə pərəstiş bütün Sovet İttifaqında ideoloji təbliğatın bir formasında çevrildi. Türklərin tarixinə, mədəniyyətinə, milli abidələrinə, dilinə xor baxıldı. Bu tendensiya getdikcə ölkədə global karakter aldı. Eposu öyrənən alimlərə qarşı hücumlar başlandı. A.Fadəyev və N.Tixonov antitürk kompaniyasına qoşuldular. Azərbaycanda yuxarıda adlarını çəkdiyim alimlərə qarşı, Türkmənistanında M.Kosayev, V.Karriyev, O.Abiyev və b. qarşı təhdidlər və təqiblər başlandı. M.C.Bağırovun göstərişi ilə Azərbaycan qorqudşünaslarının siyahısı hazırlandı. Siyahıya H.Araslı, Ə.Dəmirçizadə, M.H.Təhmasib, Ə.Sultanlı və M.Rzaquluzadənin adları salındı və ona təqdim edildi.

Eposla əlaqədar ölkədə başlanmış ideoloji müharibə getdikcə güclənirdi. M.C.Bağırov məsələnin ciddiliyini nəzərə alaraq, zərbənin ona da dəyəcəyini anladı və təcili tədbirlər görməyə başladı. Elə bu zaman (avqust 1951-ci ildə) Moskvadan lavrenti Beriyadan telefon vasitəsilə belə bir xəbər aldı: "Kremlə "Dədə Qorqud"

eposu ilə bağlı komissiya yaradılması nəzərdə tutulmuşdur..." Azərbaycan K(b) P MK-nın birinci katibi bundan narahat oldu, hətta təşvişə düşdü. Dərhal MK-nın Təşkilat Şöbəsinin sabiq bölmə müdiri C.Cəfərovu yanına çağırdı və ona dedi: "Sənin Azərbaycan üzrə "Pravda" qəzetinin xüsusi müxbir vəzifəsinə təyin olunmaq məsələsi ən yüksək səviyyədə həll olunub. Moskvada yerin hazırdır. Hazırlaş yola düş."

Kabinetində tək qalan M.C.Bağırov məsələnin nə yerdə olduğunu öz-özünə təhlil etdi və zərbənin ona kimdən və necə dəyəcəyini dərhal anladı. A.Mikoyanın surəti onun gözləri qarşısında cəlvələndi. Öz-özünə dedi: "Beriyə mənə nə qədər dostdursa, Mikoyan bir o qədər düşməndir."

Kremlə eposla əlaqədar gerçəkdən komissiya yaradılmışdır. Komissiyanın yaradılmasında türk xalqlarının düşmənləri olan Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi İ.Stalinin və SSRİ Ali Sovetinin sədri A.Mikoyanın birbaşa əli var idi.

C.Cəfərov Moskvada sözü gedən vəzifəyə təsdiq edildikdən sonra Bakıya qayıtdı və M.C.Bağırovun qəbulunda oldu. "Siyasi çeviklik" göstərən M.C.Bağırov ona xüsusi tapşırıq verərək dedi: «"Dədə Qorqud" eposu ilə əlaqədar Kremlə komissiya yaradılmışdır. Sən epos haqqında "Pravda" qəzetində çıxış etməlisən. Sən Bakıdan Moskvaya qayıdana-dək məqalə hazırla».

C.Cəfərov bir neçə gündən sonra "Ob gpose Dede Korkut" ("Dədə Qorqud eposu haqqında") məqalə ilə Moskvaya qayıtdı və onu 2 avqust 1951-ci ildə öz imzası ilə "Pravda" qəzetində çap etdirdi.

Mən məqalənin şərhinə keçməzdən əvvəl oradakı bir sıra qaranlıq və ciddi suallar doğuran məqamlara nəzər salmaq istəyirəm. Sual olunur: M.C.Bağırov məqaləni kimə yazdırmışdır? H. Araslıya-mı, Ə. Dəmirçizadəyəmi, M. Təhmasibəmi, Ə. Sultanlıya-mı? Bax, bu sual qaranlıq olaraq qalır. Buna görə arxivlərdə araşdırmaları davam etdirmək lazımdır.

Başqa bir sual: Azərbaycan K(b) P MK-nın birinci katibi "Pravda" qəzetində nə üçün bizim milli eposumuza damğa vuran, onu aşağılayan, araşdırma alimlərə şər və böhtan atan məqalə dərc etdirməli idi? Bu, çox ciddi və vacib sualdır ki, ona mütləq cavab tapmaq lazımdır. Mənim araşdırmalarıma görə, ilk növbədə özünü müdafiə etmək və Azərbaycan qorqudşünaslarını həbsdən və siyasi repressiyadan xilas etmək üçün o, belə bir addım atmaq məcburiyyətində qalır. Suala cavab axtarırkən, istər-istəməz başqa bir sual ortaya çıxır: "Bir neçə Azərbaycan qorqudşünasını güdaza vermək və onları məhv etmək yaxşı idi, yoxsa Sovet İttifaqının birnömrəli qəzetində onları biabır və ifşa etmək, eposa damğa vurmaq və onu inkar etmək? Mən bu sual barəsində mühakimə yürütməyi oxucuların öhdəsinə buraxıram. Belə bir acı xəbəri onların nəzərinə çatdırıram ki, 50-ci illərin əvvəllərində bir neçə türkmən qorqudşünası artıq həbs edilmişdir. Çox güman ki, M.C.Bağırovun bundan xəbəri var idi. Bizim alimlərimizi də belə bir aqibət gözləyə bilərdi. O, bununla bağlı ciddi düşünməyə, çevik tədbir görməyə bilməzdi. Fikrimcə, o, "Pravda" qəzetində başdan-başa təhrif və böhtandolu ifşəedici məqalə dərc etdir-məklə həm özünü xata-bələdan, həm də qorqudşünaslarımızı həbs və ölümdən qurtarmış oldu.

Məsələni məxsusi araşdıran T. Qurban iddia edir ki, guya M.C. Bağırov belə bir məqaləni mərkəzi qəzetdə çap etdirməklə eposun SSRİ məkanında geniş yayılmasının səbəbkarı oldu və s. Bu absurddur. Eposun sovet məkanında geniş yayılması-nın əsas səbəbkarları, başda V.Bartold

olmaqla, rus qorqudşünasları olmuşlar. Bir çox rus oxucularının qəzetdə dərc edilmiş məqalə ilə tanış olması isə müsbət hal idi.

T.Qurbanın başqa bir qeydi də maraqlıdır. Onun yazdığına görə, H.Araslı-nın çapa hazırladığı epos M.C.Bağırovun tapşırığı ilə nəşr edilmişdir. Ola bilər ki, tapşırığı o vermişdir. Ölkənin birinci şəxsi Azərbaycanın tarixi, mədəniyyəti və ədəbiyyatının geniş təbliğinə fikir verir, bir sıra hallarda sənətkarları himayə və müdafiə edirdi. Məsələn, o Üzeyir bəyi büronun qərarı ilə bolşevik partiyasına qəbul etdirməklə himayə etmiş, onu hücumlardan qorumuşdur.

1944-cü ildə Üzeyir bəy "Dədə Qorqud" operasını yazır, Əli Sultanlı isə "Dədə Qorqud və yunan eposu" kitabını nəşr etdirir. Böyük alimin kitabını nöinki Azərbaycan, dünya qorqudşünaslığına töhfəsi kimi dəyərləndirmək olar.

17 sentyabr 1946-cı ildə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının prezidenti M.Mirqasımov M.C.Bağırova 1947-ci ilin yanvarında Bakıda keçiriləcək şərqsünasların respublika müşavirəsi haqqında məktub göndərir. Məktubda müşavirədə müzakirə ediləcək mövzular bu cür sıralanır:

1. Nizami və onun zəmanəsi.
2. Azərbaycan xalqının mənşəyi.
3. Azərbaycan xalqının maddi mədəniyyəti.

M.C.Bağırova təqdim edilmiş on iki nəfər məruzəçinin arasında Ə.Sultanlıın adı və onun "Dədə Qorqud və antik epos" mövzusunda çıxışının tezisləri də var.

1946-cı ildə "Ədəbiyyat qəzeti"ndə Elmlər Akademiyasının Ədəbiyyat İnstitutunda görülən işlər barəsində məqalə dərc olunmuşdur. Eposla bağlı orada yazılmışdır: "İnstitut Azərbaycan xalq ədəbiyyatının ən qədim abidəsi olan "Dədə Qorqud" eposunun akademik Bartold tərəfindən rusca tərcüməsini çapa hazırlamışdır. Böyük rus şərqsünası akademik Bartoldun tərcüməsinə Həmid Araslı və M.H.Təhmasib yoldaşların yazdıqları kommentariya əlavə olunmuşdur. "Dədə Qorqud" mətni üzərində işləyər-kən akademik Bartolda aydın olmayan və bunun nəticəsində təhrif olunan Azərbaycan kəlmələri bu kommentariyada düzgün şərh və izah olunur."

1940-cı illərin sonu və 1950-ci illərdə epos üç ölkədə: "burjua Türkiyəsində", sovet Azərbaycanı və sovet Türkmənistanında daha geniş və sistemli şəkildə müqayisəli - tarixi və tipoloji baxımından daha geniş araşdırılır. Türkmən alimləri M.Kosayev, ("Korkut Ata" kitabının müəllifi) B.Karriyev, O.Abidov və A.Rəhmonov öz tədqiqatlarına görə hücumlara məruz qalırlar. A.Rəhmonov cəzadan xilas olmaq üçün xaricə qaçır. Üç türkmən aliminin hər birinə iyirmi beş il iş kəsilir. Onlar zindənda zülm və işgəncələrə

məruz qalırlar. Türkdilli respublikalarında Dədə Qorqud kitabı "Zərəfli əsər" elan olunur. M.C.Bağırovun bunlardan xəbəri olmaya bilməzdi. Çox ehtimal ki, o olmasaydı bizim qorqudşünaslarımızı da türkmən alimlərinin aqibəti gözləyə bilərdi. Bununla belə, Azərbaycan qorqudşünasları həbs olunmasalar da, onlar yığılmaqlarda kəskin tənqid və "ifşa" olunur, onlara ağır təhqiredici sözlər deyilirdi. Tədqiqatçılar hər an həbs ediləcəklərini, kirli zindanlara atılacaqlarını gözləyirdilər. Bir nəfərin dediyinə görə, Ə.Dəmirçizadəni çox incidirdilər. Ə.Sultanlıın qızının yazdığına görə, o, çamadanını hazır saxlayırdı, həbs ediləcəyi günü gözləyirdi. T.Qurban bu haqda yazır: "Azərbaycan qorqudşünaslarını Azərbaycan rəhbəri M.C.Bağırov həbs və sürgündən xilas etmişdir. 50-ci illərdə Azərbaycanın heç bir vətənpərvər milli ziyalı, Türkmənistanında olduğu kimi, hərbi tribunalın hökmü ilə azadlıqdan məhrum edilməmişdir. Ə.Dəmirçizadə Özbəkistana getmiş, burada "Kitabi-Dədəm Qorqud" eposu haqqında məruzə oxumuşdur."

Onun sözlərində həqiqət var.

M.C.Bağırovun eposu şəxsi münasibəti də maraqlıdır. O, bu münasibətlə deməkdir: "Gürcü xalqının arasında millətçilər vardır. Amma onların Stalin kimi nümayəndəsi vardır. Qaldı "Kitabi-Dədəm Qorqud" məsələsinə, bunda təqsirkar alimlərimizdir. Onların əlində abidənin bizim olduğunu təsdiq edən tutarlı bir dəlilləri yoxdur. Mən də həmin əsərə elə bir damğa vurdum ki, heç kim ona yaxın dura bilməsin."

Bu da başqa bir dürlü yalan və həqiqətdir!.. Ədalət naminə demək lazımdır ki, başda A.Mikoyan olmaqla, Kremlin qurdları və cəlladları Azərbaycan respublikasının rəhbərini çoxdan qaralamışdılar. O, özünü müdafiə etməyə məcbur idi. Gerçəkdən gürcülərin arxasında Stalin, ermənilərin arxasında Mikoyan dayanmışdı. Beriyə olmasaydı, Kreml Bağırovu bir göz qırpımında məhv edirdi. Sovet tarixinə nəzər salsaq, görürük ki, Azərbaycan və onun rəhbərləri həmişə Moskvanın təzyiqi altında olmuşlar. Onlardan biri və birincisi M.C.Bağırov idi.

Məqalədə Əli Sultanlı və Üzeyir Hacıbəylinin adı çəkilir. Ə.Sultanlıın adı və əsəri yalnız akademik M.Mirqasımovun M.C.Bağırova göndərdiyi məktubda çəkilir və qeyd olunur. Məktubda Üzeyir bəyin 1944-cü ildə bəstələdiyi "Dədə Qorqud" operasından da (operanın librettosunun müəllifi Əli Əsgərov olmuşdur) bəhs olunur. Görünür, bəstəkarın belə bir opera bəstələməsi nə M.C.Bağırova, nə də folklorşünaslarımıza məlum olmuşdur. Qorqudşünaslarımız bu sahədə axtarış və tədqiqatlarını davam etdirməlidirlər.

Bir neçə söz C.Cəfərovun məqaləsi haqqında. Onun məqaləsində epos "zərəfli və mürtəce bir əsər" kimi təqdim olunur, eposun təbliği pislənir. Guya Oğuz bəyləri oğurluq və talançılıqla məşğul olurlar. Guya eposda əcnəbi insanlara qarşı dözülməzlik tərənnüm olunur (əslində, orada düşmənlə qarşı dözümsüzlük təbliğ olunur). Dədə Qorqudun xalq nəğməkarı (ozan) olması şübhə altına alınır. Guya o, oğurluq edən Oğuz bəylərinə xeyir-dua verir. Əsl xalq eposunda qəhrəman xeyirxah və yüksək xarakter daşdığı halda Dədə Qorqud belə deyildir. Eposda əsl qəhrəmanlıq anlayışı talamaq, dağıtmaq, qan tökmək və öldürməkdir. Məhəmməd peyğəmbərin vaxtilə apardığı talançılıq müharibələri eposun əsasını təşkil edir. Epos xalqlar arasında düşmənçilik salmağa, qan tökməyə çağırır. Bütün bunlar bu gün pantürkistləri və burjua millətçilərini daha da ruhlandırır və s.

(Davamı 6-cı səhifədə)

yaxud mən eposa elə damğa vurdum ki...

(Əvvəli 4-cü səhifədə)

DSSDSS QORQUD EPOSU
HAQQINDA

Göründüyü kimi, məqalə qatı sovet siyasəti və ideologiyasının təsiri altında yazılmış, eposun humanist və bəşəri mahiyyəti, fəlsəfi-estetik dəyəri başdan-başa təhrif olunmuşdur. Bu gün nəinki tanınmış qorqudşünaslar, orta məktəb şagirdləri də həmin absurd və həqiqətdən uzaq fikirləri təkzib və tənqid edə bilirlər.

Məqalə müəllifi C.Cəfərov eposu genböl təhrif və "tədqiq" etdikdən sonra Azərbaycan qorqudşünaslarından H.Araslı, Ə.Dəmirçizadə, M.Rəfil, M.Rzaquluzadə və M.H.Təhmasibin (o nədənsə Ə.Sultanlının adını çəkmir) üstünə düşür. Onların obyektiv elmi təhlillərini, doğru fikir, dəlil və sübutlarını təkzib, özlərini "ifşa" və ittiham edir.

C.Cəfərov yazır: "Eposda təsvir olunan obrazlar köklü Azərbaycan qəhrəmanları deyil, Qafqaz ərazisinə soxulmuş köçəri tayfalaradır. H.Araslı və Ə.Dəmirçizadə eposun dilinin araşdırılmasında falsifikasiyaya yol vermişlər. Epos Azərbaycan xalqına, onun dilinə, tarixinə, ədəbiyyat və folkloruna yaddır."

Obyektivlik və ədalət naminə demək lazımdır ki, məqalə qatı bolşevik və anti-türk nəzər nöqtəsindən yazılsa da, burada həqiqətə uyğun müəyyən mülahizələrə də təsadüf etmək olar. Məsələn, oğuzların köçəri tayfa olması qismən də olsa H.Araslı və Ə.Dəmirçizadənin bir sıra elmi fikirlərinin olduğu kimi verilməsi və s. Mən burada konkret olaraq aşağıdakı fikri nəzərə çatdırmaq istəyirəm: "Eposda Azərbaycan xalqının həyatı, mənəviyyəti və adəti, onun ən yaxşı mənəvi keyfiyyətləri-azadsevərliyi, vətənpərvərliyi, əqidə və igidliyi öz əksini tapmışdır."

Məqalədə yalnız mənim üçün deyil, müasir oxucularımız, qorqudşünaslarımız, gənc tədqiqatçılarımız üçün naməlum olan və diqqəti cəlb edən faktlar da vardır. Düzdür, həmin faktlara tənqidi mövqedən yanaşılmışdır. Bununla belə faktlar ağıllı oxucunu məndən düzgün nəticə çıxarmağa istiqamətləndirir. Məqalə ilə tanış olduqdan sonra onlara məlum olub ki, yuxarıda adlarını çəkdiyim alimlərimiz eposu düzgün olaraq Azərbaycan türk xalqının nəhəng ədəbi abidəsi kimi tədqiq və təqdim etmişlər. Yazıcılarımız onu bədii ədəbiyyat, teatr və estrada vasitəsilə təbliğ etmişlər. Ə.Dəmirçizadə "Qaraca Çoban" hekayəsinin əsasında uşaqlar üçün pyes yazmış, onu filarmoniyanın konsert proqramına daxil etmişdir. M.Rzaquluzadə eposun sujetləri əsasında silsilə məqalələr yazmışdır. Abidənin bir parçası VIII sinifin müntəxabat dərsləyinə salınmış, Azərbaycan poeziyası antologiyasında çap olunmuşdur.

C.Cəfərov məqalənin sonunda "Dədə Qorqud" kimi "xalqa yad və zərərli" olan eposu təbliğ edən folklorşünaslarımızı qınayır və ittiham edir. "Mürtəce, pantürkist, burjua-millətçi eposa" bolşevik damğası vurur və Azərbaycan Kommunist (bolşevik) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin işə qarışması ilə eposun və qorqudşünasların ifşa olunduğunu vurğulayır. Bununla da M.C.Bağirova və özünə ifşaedicilərin mövqedən çıxış etmələrinə haqq qazandırır.

Mən bu geniş izahatlardan sonra M.C.Bağirovun təşəbbüsü və göstərişilə C.Cəfərovun 2 avqust 1951-ci ildə "Pravda" qəzetində çap etdirdiyi "Ob gpose Dede Korkut" ("Dədə Qorqud eposu haqqında") məqaləsini rus dilindən ana dilimizə tərcümə edərək olduğu kimi oxucularımıza təqdim edirəm.

22.11.2018.

İsgəndər ATILLA (ORUCSSLIYEV)
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent

Tel: 051-877-46-69

"Dədə Qorqud" kimi zərərli, mürtəce əsər uzun zamanlar Azərbaycanda xalq eposu adı altında təbliğ olunmuşdur. Eposun xalq yaradıcılığı ilə heç bir əlaqəsi yoxdur, xalqın həyat tərzinə, adət və ənənələrinə yaddır. "Dədə Qorqud"da köçəri Oğuz tayfalarının hökmdarları, onların Azərbaycan kəndlərinə hücumları, oğurluq və talançılıqla məşğul olmaları, millətçilik, pantürkist görüşləri, başqa xalqların "inanclarına qarşı" dözülməzliyi tərənnüm və təbliğ olunur.

"Epos"un baş personajları - xanlar, bəylər və igidlərdir. Burada bəzən məsələ, çobanların simasında xalq nümayəndələrinə də rast gəlmək olar. Lakin onlar çox zaman öz hökmdarlarına kölə kimi itaət edən qul kimi təsvir olunurlar.

Xanlar, bəylər və igidlər parazit həyat tərzini keçirirlər - kef çəkirlər, şənlenirlər, ovçuluqla məşğul olurlar. Onların əsas məşğuliyyəti talançılıqdır. Patriarxal tayfa birliyi ideyası guya xalq nəgmkəkarı olan Qorqud obrazının özündə ifadə olunur. O, xalq nəgmkəkarı kimi deyil, humanist, alicənab, müdrik insan kimi təqdim olunur. Dədə Qorqud xan və bəylərin oğurluq etmələrinə görə onlara xeyir-dua

verir. Eposda azərbaycanlıların Zaqaqaziya xalqları arasındakı düşmənçiliyi daha çox tərənnüm olunur.

Əsl xalq eposlarında xalq qəhrəmanlığı xeyirxah və yüksək xarakter daşıyır, ancaq "Dədə Qorqud"da belə deyil. Burada qəhrəmanlıq anlayışı dağıtmaq, talamaq, qan tökmək və öldürməkdir. Biz eposda oxuyuruq: "Tərs-Uzamış, de görək qan tökmək igidlikdirmi?" O, cavab verir: "Bəli, igidlikdir."

Müharibə kultu, öldürmək və qan tökmək "Dədə Qorqud" eposunun əsas ideyasını təşkil edir.

"Dədə Qorqud" eposunun əsasını Məhəmməd peyğəmbərin talançılıq müharibələri təşkil edir. Epos xalq arasında düşmənçilik salmağa və qan tökməyə çağırır. Bu da pantürkçüləri və burjua millətçilərini daha da ruhlandırır, onlar canfəşanlıqla öz "tədqiqatlarında" yazırlar: «Dədə Qorqud" türk müsəlmanları ilə xristian xalqları arasındakı müharibə vəziyyətini əks etdirir.»

Buradan "Dədə Qorqud"un antimill, mürtəce mahiyyəti aydın görünür. Eposun tədqiqi və öyrənilməsi ilə bilavasitə məşğul olan Azərbaycan ədəbiyyatşünasları və dilçilərinin birbaşa vəzifəsi bütün bunları, eposun siyasi cəhətdən yalançı və zərərli bir əsər olduğunu ifşa etmək olmalı idi. Lakin, "Dədə Qorqud"un Azərbaycan tədqiqatçıları, xüsusilə H.Araslı və Ə.Dəmirçizadə burjua millətçilərinin yolu ilə gedərək, tarixi və elmi gərəkliliyin əksinə olaraq, "Dədə Qorqud"un

tamamilə xalq eposu olduğunu və bilavasitə Azərbaycan xalqına məxsus olduğunu hər vəclə sübut etməyə cəhd göstərmişlər. Onlar çoxsaylı məqalə, müqəddimə və kommentariyalarından belə bir təkzib olunmaz "həqiqəti" təsdiq edirdilər ki, "Dədə Qorqud" eposunda guya aşağıdakı məsələlər öz ifadəsini tapmışdır: "... eposda Azərbaycan xalqının həyatı, mənəviyyəti və adəti, onun ən yaxşı mənəvi keyfiyyətləri - azadlıqsevərliyi, vətənpərvərliyi, əqidə və igidliyi öz əksini tapmışdır."

Onların bu təsdiqi əsas etibarilə aşağıdakı üç "dəlillə möhkəmləndirilmişdir:" 1) eposda təsvir olunan hadisələr Azərbaycan ərazisində baş verir; 2) epos XI əsr Azərbaycan gerçəkliyini əks etdirir; 3) eposun dili təmiz Azərbaycan dilidir.

Lakin, onların bu cür dəlil və fərziyyələri hər-hansı bir real əsasdan məhrumdur. Bununla belə, "Dədə Qorqud"da təsvir olunan hadisələr qismən Azərbaycan baş verir. Ancaq eposda dəqiq məlum olmur ki, onun qəhrəmanları Azərbaycanda yaşayan köklü Azərbaycan qəhrəmanlarıdır. Əksinə, onlar köçəri xalqdır, Qafqaz ərazisinə soxulmuşdur.

O ki qaldı elə bir yalana ki, guya "Dədə Qorqud" eposundakı dil "təmiz Azərbaycan dilidir", burada da birbaşa falsifikasiyaya yol verilmişdir. "Dədə Qorqud"un mətnini Türkiyə mətnindən kopyaladılan və çapa hazırlayan ədəbiyyatşünas H.Araslı eposun dilini də falsifikasiya etmiş, onu süni surətdə "azərbaycanlaşdırmışdır". Ə.Dəmirçizadə kimi dilçilər isə Azərbaycan dilini eposla bağlamaq üçün həmin falsifikasiyadan istifadə etmişdir. Nəinki istifadə etmiş, onu guya X-XI əsrlərdə təşəkkül tapmış yeni Azərbaycan dilinin nümunəsi elan etmişdir.

Azərbaycan ədəbiyyatının, folklor və dilinin öyrənilməsi tarixi süni olaraq "Dədə Qorqud"a aid edilmişdir. Həqiqət və real faktların əksinə olaraq, Azərbaycan folkloru və hətta dahi Nizaminin yaratdıqları antixalq eposu ilə əlaqələndirilmişdir.

"Dədə Qorqud"u ideallaşdıran ayrı-ayrı ədəbiyyatşünaslar, həmçinin bəzi yazıçı və tənqidçilər (M.Rəfil, M.Rzaquluzadə, M.Təhmasib və b.) "Dədə Qorqud"u xalqın nəhəng əbədi abidəsi kimi qələmə vermiş, teatr vasitəsilə, bədii ədəbiyyat və estrada konserti vasitəsilə onu təbliğ etməyə çalışmışlar. Özünün linqivistik "zərifliyi" kifayətlənməyən Ə.Dəmirçizadə özünə aid olmayan janra müracət edərək, "Dədə Qorqud"un "Qaraca Çoban" hekayəsinin sujeti əsasında uşaqlar üçün pyes yazmışdır. O, bununla da kifayətlənməmiş, pyesi filarmoniyanın xüsusi konsert proqramına daxil etmişdir. Yazıçı M.Rzaquluzadə isə "Dədə Qorqud" mövzusunda silsilə hekayələr yazmışdır.

Deyənlərdən başqa, milli düşmənçiliyi təbliğ edən epos guya "Azərbaycan ədəbiyyatının qədim abidəsi" kimi, "Azərbaycan poeziyası antologiyası"na da salınmışdır. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası keçən il bir çox yalan kommentariyalar və şərhərlə "Dədə Qorqud"u rus dilində ayrıca kitab halında nəşr etdirmişdir. (Müəllif V.Bartoldun tərcüməsini nəzərdə tutur -İ.A.) Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyi "Dədə Qorqud"u öyrənmək üçün onu məktəb proqramına daxil etmişdir. 8-ci sinfin müntəxəbat dərsləyinə "epos"dan bir parça salınmışdır.

Bu kimi "Dədə Qorqud" pərəstişkarlığına baxmayaraq, epos Azərbaycan xalqına, onun dilinə, tarixinə, ədəbiyyat və folkloruna yaddır.

"Dədə Qorqud" kimi yad və zərərli eposun təbliği Azərbaycan ədəbiyyatşünasları və dilçilərinin səhvdir. Azərbaycan Kommunist (bolşevik) Partiyası Mərkəzi Komitəsi işə qarışdıqdan sonra "Dədə Qorqud"un mürtəce mahiyyəti, pantürkizm və millətçi-burjua təbliğatına xidməti ifşa edildi.

c. Cəfərov